

"Dilde, fikirde, işte birlik"

"Dilde, fikirde, işte birlik" Türk dünyasının büyük dübünce adamlarından ve reformistlerinden biri olan Gaspýralý Ýsmail Bey, (1853-1856) bütün piddetiyle devam ederken, Bahçesaray'a iki saat mesafedeki Avcýköy'de dünyaya geldi. Babasının doğdu nisbetle Gaspirinski (Gaspýralý) lâkabını alan Ýsmail Bey'in çocukluğu, Kýrym Türk kültürünün bebiđi olan Bahçesaray'da geçmesi onun ruhunda, sokakları, camileri, evleri ve özellikle Hansaray'ile, silinmez Ýzler býrakmýptýr.

GENÇ ÝSMAYL MOSKOVA'DA Henüz on yaýındayken Akmescit lisesine gönderilen Ýsmail, orada Ýki sene kaldýktan sonra Varonej þehrindeki askerî okula nakledilmiþtir. Daha sonra Moskova Askerî Ýdadisi'ne yerleþtirilen Gaspýralý'nın bütün bu okullarına ruhuna alabildiđine yabancı bulunduğunu biliyoruz. O yıllarda Moskova Panislavizm'in merkezidir. Özellikle Türk düþmanlýđına dayanan Slav ýrkçýlýđý, Türklüde ve Ýslâm'a karþý, acýmasýz bir taassubu sürekli olarak canlı tutmak için faaliyet gösteriyordu. korkunç düþmanlýkları, Gaspýralý'nın birkaç arkadaþının ruhunda öyle büyük bir derin etki yaratmýptý ki, altýncý sýnyfa geçtikten sonra Girit'te asilerle savaþan Türk kardeþlerinin yardımına koþmaya karar verdiler. Bir kayýkla kýrk beþ gün kürek çektikten sonra Doğu nehrini geçerek Odesa'ya ulaþtýlar. Ýstanbul'a gitmek üzere vapura binmeye çalyptýkları sırada , pasaportları bulunmadýđý için yakalanarak Bahçesaray'a gönderildiler.

BAHÇESARAY'DA GENÇ BÝR MUALLYM Gaspýralý, bu olaydan sonra Moskova'daki okuluna dönmeyecek, Bahçesaray'da Mengligiray tarafýndan kurulmuþ olan Zincirli Medresesi'ne 400 ruble maaþla Rusça muallimliđine tayin edilecektir. Bir buçuk yıl kadar süren bu görevi sýrasýnda, bol bol okuyarak Rus edebiyatý ve fikir akýmları hakkında esaslý bilgiler edinen Ýsmail Bey, bir yandan da Rus basýnını takip ederek politik geliþmeleri ve Rusya'da iþte dýþta izlediði politikayý daha Ýyi kavramaya çalyþýyor, ayrıca o sýralarda epeyce yayýnlanmýþ bulunan "Batýlýlaþma" akýmlarý üzerinde düþünüyordu. Yleride kafasýný çok meþgul edecek olan "sosyalizm" hakkında da hayatýn bu döneminde epeyce bilgi topluyordu. Gaspýralý, 1869 yýlýnda maaþý 600 rubleye çýkarýlarak Yalla'da Dereköy mektebine tayin edilmiþ, burada iki yıl kaldýktan sonra Bahçesaray'a dönerek yeniden Zincirli Medresesi'nde Rusça dersleri vermeye baþlamýptýr.

Gaspýralý, o zamana kadar kafasýnda teþekkül eden "yenilikçi" fikirleri ilk olarak Zincirli Medresesi'nde uygulamaya çalyþmýþ, talebelerine, asýl görevi dýþýnda "usul-ü (yeni metod)'le Türkçe dersleri verdiði gibi, medreselerde uygulanan "skolastik" eđitim tarzýný da eleþtirmeye baþlamýptýr. Fakat talebeler, ne de Kýrym halký, psikolojik olarak böyle bir; yeniliđe hazýrdý. Nitekim ders saatlerini zil çalarak ilan etmeye kalkýþma

çan sesinden haklý olarak nefret eden talebelerin büyük tepkisine yol açmýptýr, ölümle tehdit edilince, Zincirli Medresesi'nden ayrılmak zorunda kalan Ýsmail Gaspýralý, bu tecrübesini daha sonra þöyle yorumlayacaktır: "Bizde ilk tedaris ve terbiyenin olmadýđýný mektepte, dinî mekteplerimizin korkunç geriliđini ise daha sonra Zincirli'de tamamýyla öđrendim ve bunun için daha devirlerde her þeyden önce bu esasların ýslah edilmesi gerektiđine inandým." ÝSMAYL, PARÝS'TE... Türkiye'ye gitmek, ilk macerasýndan sonra, Ýsmail Bey'in içinde hiç sönmeyen bir arzu haline gelmiþtir. Bunun için 1871'de Ýstanbul'a gelerek zabıt olmayý istemipse de, tahsili yarıda kaldýđý için bunun mümkün olamayacađýný düþünerek tahsilini tamamlamak ve Fransýzca'yı pekilde öđrenmek üzere Paris'e gitmiþtir (1872). Yalta'dan hareket ettiði sırada, cebinde sadece 200 ruble vardýr. Gaspýralý, sonlarına kadar Paris'te kalmýþ, hatta o yıllarda orada bulunan ünlü Rus romancýsý Turgeniyef'in takdirini kazanarak sekreterlik yapmýptýr. Gaspýralý'yý, Paris'te, bizim Jön Türklerin aksine, hayatým çalyþarak kazanan, körü körüne hayranlýđa kapýlmaksýz medeniyetini anlamak için bütün tecüssünü seferber eden genç bir adam olarak görüyoruz. Ýsmail Bey, Avrupa izlenimlerini sonra "Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ý Muvazene" adýyla 1302 (1886/87)'de Ýstanbul'da, Ebuzziya Matbaasý'nda basýlan küçük risalesinde anlatacaktýr. 1977 yýlýnda Prof.Dr. Mehmet Kaplan tarafýndan sadeleþtirilerek Türk Kültürü (Ekim 1977) dergisinde yayýnlanan bu risalesinden, Gaspýralý'nın Batýmedeniyetini gerçekten çok iyi tanýdýđý ve bütün çeliþkilerini gördüđü anlaýýlma

DAĐILIMINDA EPÝTSÝZLYK Gaspýralý'ya göre, büyük teknolojik geliþmelere raðmen, Batý'da servet dađýlýmýnda büyük bir azýnlýk küçük bir azýnlýk servet ve refah içinde yüzerken, büyük çođunluk sefalet içinde sürünmektedir. Halbuki hakiki medeniyetin ölçüsü temel esprisi olan "hakkaniyettir. Bu bakýmdan Batý medeniyetini insanlýđýn ulaþabileceði tek zirve olarak görmek yanlýptýr; "Eđ insanlýđýn görüp göreceði son yapayþ tarzý ve son medeniyet bu ise, insanlar çok talihsiz imiþler." Batý'da servet dađýlýmýn epitsizliđin sosyalistlerin ipine yaradýđýný söyleyen Gaspýralý, "Yerleme yoluna girmip Ýslâm ülkeleri ve kavimleri geleceklelerini uyduracaklar? Avrupa'nýn peþinden giderek sonra da sosyalizm belalarına uđrayacak isek yazýk gayret ve, emeđimize! Okuya okuya 'sivilize' olup Frenkler gibi olacađýz diyorsak ve mukaddes bir hayat gayesi edine-meyeceksek yazýk bizlere!" diyor ve insanların birbirleriyle münasebetlerinde, John Stuart Mill'in sistemleþ-tirdiði "ütilitarizm"den, yani fayda:- cýhtan önce gözetilecek þeyin "hakkaniyet" olduđunu ifade ediyor.

BAHÇESARAY BELEDÝYE BAÐKANLIĐI Gaspýralý, Paris'ten kendi memleketine dönil, artık Türk zabiti olabileceđini ümit ederek Ýstanbul'a gelmiþ, fakat kaldýđý bütün kapýlar yüzüne kapanmýptýr. Ýþin acýklý müracaat ettiði Sadrazam Mahmud Nedim Papa, bu müracaat hakkýnda Rus sefiri Ýgnatief'in fikrini almaya kalkýpacaktýr. Ya bir yıl, Ceride-i Askeriyye'de mütercim olarak çalyþan amcasý Halil Efendi'nin yanýnda da kalan Ýsmail Bey, bu arada basýný takip ederek Osmanlý devletinin ekonomik, politik ve sosyal yapýsý hakkında sađlam fikirler edinmiþtir. Ulaþtýđý en önemli kanaat ise Türkiye'de servetin ticaret hayatýný ellerinde tutan azýnlýklarda biriktiði, Türklerde ise memur olma hastalýđýnýn iflah olmaz bir hastalýk geldiði idi.

Ýsmail Bey'in yazarlýk hayatý, Ýstanbul'da bulunduđu sýralarda baþladı. Buradan gönderdiði yan gerçek, yarı hayal mektuplar, Moskova ve Petesburg'da çýkan Rus gazetelerinde yayýnlanýyordu. Zabıtlık hayalinin gerçikleþemeyeceđini anlayınca, 1875 kýpýnda Kýrym'a dönen Gaspýralý, 1878'de Bahçesaray belediye baþkanlýđına seçilinceye kadar baþka hiç bir yerde sadece okudu ve milletin hayatýný inceledi.

Gaspýralý Ýsmail Bey, 1878 yýlýnda Bahçesaray belediye baþkanlýđına seçildi sayesinde düþündüđü bazı yenilikleri gerçektelebileceđini zannediyordu, ne var ki önüne yine bazı engeller çýktý. Þehir sokakları fenerler koydurmak ve bir hastahane açmak teþebbüsü, belediye meclisi üyeleri tarafýndan þehrin kasasýný bopaltacađý gerekçe reddedilmiþ, yaþlýlara okuma yazma öđretmek için baþladıđý gece dersleri, kömür masrafý olarak istenen cüz'î paranýn verilmesi yüzünden sonuçsuz kalmýptý.

Belediye baþkanı olarak görevlerini -bütün imkânsýzlyklara raðmen-yerine getirmeye çalyþırken misyonunu da hiç unutmayan Gaspýralý, 1879 yýlýnda, bir gazete çýkarmak için Rus hükümetine müracaat ettiyse de, bu müracaat reddedildi. Fakat o, mutlaka yayýn yoluyla millete hizmet etmek istiyordu. 1881 yýlýnda, "Genç Molla" müstear adý ile, ileride kitap olarak da yayýnlanacak olan "Russkoe Musulmanstvo" (Rusya Müslümanları) baþlıklı makalelerini yazarak Akmescit'te çýkan "Tavrıda" gazetesinde yayýnlandı.

"RUSYA MÜSLAMANLARI" Gaspýralý'nın, sansürden geçmesi için çok ihtiyatlı ve zekice bir üslupla yazdýđý bu makalelerinde, Rusya müslümanları açýsýndan önemli tezler ileri sürülmüþtür. Söz konusu makale asýl gaye, Rusları ürkütmeden, Ruslaþtırma siyasetinin netice vermesinin mümkün olmadýđýný göstermek ve Rusya müslüman

tehlkeli gelişmelere dikkat çekerek- total bir modernizasyona davet etmektedir. Ýsmail Bey, Rusya'nın dünyanın en büyük müslüman ülkesi olma yoluna girdiğini, bunun aynı zamanda bir hıristiyan ülkesi olmasına aykırı bir durum tepkil etmediğini söylüyordu. Çoğu Rusya, müslümanları sadece vergi veren bir kitle olarak görmemeli, onlara Ruslarla eşit bir hukukî statü tanınmalıydı. Halbuki o zamana kadar uygulanan politikalar, özellikle Ruslaştırma politikası, müslümanları Ruslardan uzaklaştırmaktan ve cehalet karanlığına gömmekten başka bir işe yaramamıştı. Bu politikanın olumsuz sonuçlarından biri de, müslüman halkı perişan eden muhaceretlere sebep olmasındaydı. Ruslarla müslümanların kaynaşma-bilmeleri için bazı çareler de gösteren Gaspýralý, Rusya müslümanlarının herhangi bir müslüman milletten daha fazla medenileşmeleri gerektiğini söylüyor. "Biz istidatlı bir millettiz." diye "Bize yalnız medeniyeti kendi dilimizde öğrenme imkânını veriniz. Siz büyük biraderler, bize aydınlık veriniz! Mektepte Rus dili Ukraynalıların bile işine yaramadığı halde, Tatarların işine nasıl yarar? Rus dili, mektep vasıtasıyla değil, hayat şartlarının ve demiryollarının ve iktisadî hayatın gelişmesi nisbetinde kendiliğinden intihar eder. Müslümanlar arasında zararlı unsur, onların aralarında yetipmeye başlayan ve her nevi idealden mahrum kozmopolit züppelerdir. Bunlar ne İslamlar, ne de Rusya için faydalı olabileceklerdir!" FEDERATÝF SÝSTEM TEKLÝFY "Rusya Müslümanları'nda, Gaspýralý'nın Ruslara teklif ettiği, fe bir devlet yapısının oluşturulmasıdır. Müslüman Türk kavimlerini Ruslaştırmak mümkün olmadığının göre en doğru yol, bu millete adalet, ilim ve hürriyet vermektir. Sağlanacak eşit haklar, Rusya'ya birlik getirecek, o zaman Rusya'nın meseleleriyle "Gayrúrus" lar da, en az Ruslar kadar ilgileneceklerdir. Bu hususta Amerika ve Ýsviçre'yi örnek gösteren Gaspýralý, Rusya Türkleri'nin kimliklerini korumalarında Ýslâm'ın önemini ve mağlup edilemezliğini özellikle vurgulayarak, milletlerin eşitliği esasını dayanan federatif bir devlet yapısının tek çıkar yol olduğunu söylemektedir. Ýsmail Gaspýralý'nın fikirlerinin hemen tamamı olarak "Rusya Müslümanları"nda bulunmaktadır. Kırym dýbýndaki müslüman Türk aydınları üzerinde de derin etkiler bırakan bu daha önce de ifade ettiğimiz gibi, gerçekten çok dikkatli ve ihtiyatlı bir üslupla ifade ediliyordu. EVLÝLYĐY Gaspýralý, izin alamamasına rağmen, gazete çıkarma fikrinden asla vazgeçmemiştir. Bunun için, zemin yoklamak amacıyla, 1881 yılından başlayarak "Tonguç", "Ay", "Güneş", "Yıldız", "Mir'at-i Cedid" gibi çeşitli adlarla küçük risaleler yayınlamaya başladığı. Ne var ki, sansürü, bu risalelerin yayını, adları başka olsa da gazete hüviyeti taşıdıkları gerekçesiyle çok geçmeden yasaklayacaktır. faaliyetleri devam ederken, ismail Bey, bir de romantik bir aşk macerası yaşamıştı. 1882 yılında, Kazan efradından zengin bir aileden gelen İsfendiyar Bey'in kızı Zühre Hanım, amcası Ýbrahim Bey'le birlikte ciğerlerinden rahatsız olduğu için tedavi maksadıyla Kırym'a gelir. Rusça bilen ve kültürlü bir genç kız olan Zühre Hanım, yazılarını okuduğu Ýsmail Bey'e karşı büyük bir saygı ve ilgi duymaktadır. Birlikte Bahçesaray'ın tarihi yerlerini gezerken iki genç arasında sağlam bir aşk duygusu uyanır. Gaspýralý Ýsmail Bey, 1887'de Dereköy'-de evlenmiş, fakat ebinin kültür seviyesi kendisini anlayabilmekten çok uzak olduğu için, bu evlilik ancak bir yıl kadar devam edebilmiştir. Ýsmail Bey'in daha sonra Yalta'ya giden misafirlerini orada da ziyaret ettiğini, Zühre Hanım'a fikirlerinden ve ideallerinden bahsettiği gibi, duygularını da açtığını biliyoruz. Aynı yılın sonlarına doğru, Ýsmail Bey, Sibirya'ya giderek İsfendiyar Bey'i malikanesinde ziyaret edecek, kızını isteyince, gururlu bir aristokrat olan bu zengin fabrikatör tarafından kovulacaktır. Fakat iki genç de her şeyi göze almışlardır. Aralarında anlaşır ve Ýsmail Bey, bir gece yarısı Zühre Hanım'la kaçırır. Gizlice nikâhlarını kıydırdıktan sonra Bahcesaray'a dönerler. Hayatının sonuna kadar Ýsmail Bey'in idealine büyük destekçisi olan ve ona dört çocuk -veren Zühre Hanım, kocası, "Tercüman'ı çıkarmaya karar verdiği zaman, hiç tereddüt etmeden bütün altınlarını ve mücevherlerini ortaya koymuştur. "TERCÜMAN" Gaspýralý, bir gazete çıkarmak için tam dört yıl maddi yardım verdi, defalarca Petesburg'a giderek müracaatlarda bulundu ve nihayet 1883 yılında, Türkçe kısmı aynen Rusçaya da tercüme edilerek partıyla "Tercüman-ı Ahval-i Zaman"ı yayınlama iznini kopardı. Adını Pfnasi'nin Ýstanbul'da çıkardığı "Tercütman-ı Ahval-i Zaman" alan bu gazetenin Rusça adı da "Perevotcik" olacaktır. Zühre Hanım'ın zinet eşyalarını ve annesinden kalan kıymetli elbiselerini satarak elde ettiği paraya, 300 ruble kadar abone parasını da ilave ederek eski bir makine ve bir miktar hurufat alan Gaspýralý, ilk nüshayı 10 Nisan 1883'te çıkardı. Böylece "bahar güneşiyle dünya dirilip çiçeklendiği günlerde, uzun yıllardan beri kefenlerle örtülüp ölü gibi uyuklayan pimal Türklerinin ilk beyaz bahar çiçeği" açılmış oldu. Olayın asıl anlamlı tarafı, 1883'ün başlarında tarafından ibgalinin yüzüncü yılı olmasındaydı. Rus basınında ateşli yazılarla bu yıldönümü kutlanıyor, cilt cilt kitaplar yayınlanıyor, adeta bayram yapıyorlardı. Çünkü yüz yıl önce, General Potemkin komutasındaki Rus ordusu, 30 bin Kırym Türkünün cesedini toplayarak bu güzel Türk ülkesine girmiş, Karasu ve Bahcesaray'ı yakıp yıkmış, yağ-malamıştı. Ve büyük acılar, büyük göçler yaşanmıştı. Ama artık "Tercüman" bu acıların tercümanı, bu mazlum milletin sesi olacaktır. Tercüman,Rusya'da çıkan ilk Türk gazetesi olsa da ama yaygınlığı ve oynadığı rol bakımından en önemlisiydi. 1903 yılına kadar haftalık, 1903-1912 arasında haftada bazan iki defa, Eylül 1912'den sonra da günlük olarak tam 33 yıl yapıldı ve 1916 yılında kapandı. "DÝLDE, FÝKÝRDE, ÝPTE BÝRLÝ" dört sayfa olarak çıkmaya başlayan Tercüman -ki yazılarını Rusça tercüme de hesaba katıldığında iki sayfaya inmektedir- çok geçmeden, devrin şartlarına ve okur yazarlık oranına göre çok yüksek sayılabilecek tirajlara ulaşmıştı. Kafkasya, Kazan, Sibirya, Türkistan, Çin, hatta Ýran ve Mýsýr'da satılan Tercüman'ın büyük başarısı, Gaspýralý'nın sadece Rusya Türklerinin değil, bütün Türklerin meseleriyle yakında ilgilenmesinin yanısıra, "dil birliği" politikasının bir sonucudur. Gaspýralý'nın, bütün müslüman Türkler tarafından kullanılabilecek bir yazı dili ortaya koymak için gösterdiği büyük gayret, Rusya Türk-14 leri arasında kabile duygusunun ne kadar güçlü olduğu oldu dúbünülecek olursa, olağanüstü bir cesaret istiyordu. Nitekim Gaspýralý'nın faaliyetleri, büyük başarısının yanısıra, küçümsenecek bir başarıyla bir muhalefetle de karşılanmıştı. Kazan Tatar pairi Abdullah Tukay, Gaspýralý'nın ısrarla savunduğu ortak edebî dil hakkında yazıyordu: "Biz Tatarlık ve öyle kaldık. Türkler Ýstanbul'dadır, biz ise buradayız." Gaspýralý, aslında sadece dilde değil, Türk dilinin bütün alanlarında topyekün bir reform fikriyle ortaya çıkmıştı. Bu reformun temel prensibi ise, Tercüman gazetesinde, isminin hemen altında yer alan "Dilde, fikirde, işte birlik"ti. Bu sloganla veciz bir şekilde özetlenen programın ana esasları kısaca şunlardı: Mektepleri Avrupalı metodlarla işlah etmek; bütün Türk dünyası için müpterek bir yazı dili oluşturmak: kadınlara hürriyet ve öğretim işlerinin yürütülebilmesi için hayır cemiyetlerinin kurulması. NASIL BÝR DÝL? Gaspýralý, dilde birlik" idealinin gerçekleştirilmesi için de, Türkçe'den mümkün olduğu kadar yabancı kelime ve kaideleri çıkarmayı ve her şiveden pek kaba olmayı mahallî kelimeleri Osmanlı-Türk tasrifine uydurarak kullanmayı öngörüyordu. Gerçekte nihaî hedefi temiz Ýstanbul Türkçesi'ydi. Sonunda öyle bir dil kurulmalıydı ki, Mehmed Emin'e yazdığı mektupta da söylediği gibi, Türkistan steplerindeki Türk deve-cilleri Dersaadet'teki kayıkçılar ve hamallar bile rahatça anlayabilirdi. Dúbüncelerini sonuna kadar, ısrarla savunan Gaspýralý, Tercüman'ın Türk-Ýslâm dünyasının hemen her yerinde okunan bir gazete haline getirmeyi başarmıştı. Bu, hiç de küçümsenecek bir başarıydı. 1905 bunalımından sonra Kazan'da, Kafkasya'da, Türkistan'da ve Kırym 'da yayınlanan 35'ten fazla gazete ve dergide, çok sayıda hikâye ve romanda "Gaspýralý dili" kullanılmıştı. Tercüman'ın Ýstanbul'da da genellikle 5 bin adet satıldığı zaman

sayının 10-15 bine ulaştığı biliniyor. Ne var ki, bu inanılmaz başarı, Birinci Dünya Savaşı ve Rus Yhtilali'yle birlikte kesintiye uğrayacaktır. Türkiye'deki Türk topluluklarının, ihtilalden sonra dil ve kültür alanında maruz kaldıkları ağır baskılar, Gas "ortak yazı dili" idealini, artık bir ütopya haline getirmiştir. **KAYTMAZAĞA MAHALLESİNDE BİR MEKTEP** Gaspıralı Ýsmail Bey, dil meselesinin çözümünü, diğer sosyal alanlardaki gelişmelerin ön şartı olarak görüyordu. Ona göre, dilin çağdaş gelişmelerle adaptasyonu gerçekleşmeden, toplumun modern ihtiyaçlarının karşılanması mümkün değildir. Türkçe konuşan dünyanın kaderi, a eğitimle herkes için geçerli olacak bir haberleşme aracının, yani ortak dilin tesisine bağlıydı. Bu ise sağlam bir eğitimle mümkün. Haziran 1895'te Tercüman'da yayınladığı "Park Meselesi" başlıklı makalesinde, Gaspıralı, şunları yazmıştı; "Serlevhaya Gladiston'luk, ya Bismark'lık iddiasında bulunduğum zannedilmesin. İndimde Park meselesi, maarif meselesi demektir. Model akıncılığın ve yıkıcılığın sonra hemen ta bu zamana kadar âlem-i İslâm'ın gayretten, gözden, kulaktan düpüp, koca gülmiskinhane harabesine çevrilip asırlarca terakkiden bi-behre kaldığı, büyük ulema zuhur etmediği tüccarlar yol bulamadığı, kânaşirlerin namları dahi unutulmuş nedendir? Maarifsizlikten..." 1881 yılı itibarıyla Rusya Türklerinin 16 bin kadar mahalle mektebi bulunduğunu, bu mekteplerde yarım milyona yakın Türk çocuğu ömürlerinden beş yıl çürüttükleri halde, Türkçe beş okuyup yazma öğrenemediklerini söyleyen Gaspıralı, eğitimde köklü bir refoma gidilmesinin şart olduğunu söylüyordu. Yahya Kade, hatıralarında, aşağı yukarı aynı yıllarda mahalle mektebine üç yıl gittiği halde elifba'yı sökemediğini, daha sonra gönderilen usuldeki Mekteb-i Edeb'de ise, bu iş için üç beş günün yettiğini anlatır. Kısacası, Gas-pıralı'nın hikâyet ettiği durum, sadece Rus için değil, Osmanlı ülkesi için de sözkonusudur. Bu konuda Tercüman'da sürekli yayın yaparak "Usul-ü cedid", yahut "usul-ü savtiye" (fonetik me-tod) dediği yeni metodu savunan Gaspıralı, 1884 yılında, Bahçesa-ray'ın Kaytmazağa mahallesinde ilk "usul-ü cedid" okulunun açılmasına önayak oldu. Bu okulda kendisinin yazdığı "Hüce-i Sybyân" adlı okuma kitabı okutulacaktı savtiye", harfleri değil, sesleri öğretmek esasına dayanıyordu. Ne var ki, "Kadimci"ler, yani eski metodu savunanlar, bu hususta Gaspıralı'ya şiddetle karşı koydular. Onların etkisiyle halk da, Ýsmail Bey'in Kaytmazağa mahallesinde açtığı okula karşı cephe almıştı. Aradan 45 gün geçti: Gaspıralı ve arkadaşları, elde ettikleri sonucu göstermek üzere Bahçesaray'ın ileri gele okula davet ettiler. Daveti kabul eden çok az sayıdaki misafir, öğrencilerin 45 günde, her gün sadece dört saat çalışarak okuy yazma öğrendiklerini görünce göz yaşlarını tutamadılar. Bu olaydan sonra, Gaspıralı'nın itibarı epeyce yükselmişse de, Ka-"çabuk öğrenilen ilim çabuk unutulur" gibi gerekçelerle, saldırganlığını arttırarak devam ettirdiler. Bunun üzerine, Bahçesaray pazarındaki bir kahvehanede bir akşam mektebi açarak yirmi kadar hamal ve bakkal çağrılan davet eden Gaspıralı, 40 akşam bizzat ders vererek hepsine okuma yazma öğretmiştir. **USUL-Ü CEDİD YAYILIYOR** Bu arada Tercüman'da sürekli olarak "Usul-ü cedid"le ilgili makaleler yazan Gaspıralı, görüşlerini bütün Rusya Türklerine kabul ettirmek azmindedir. Bunun için her yıl Rusya'nın her tarafından müslüman tüccarların geldiği Nijinovgorot sergisine giderek "Usul-ü cedid" in propagandasını yapmaktadır. 1887 yılında Bahcesaray Numune Mektebi muallimi Bekir Efendi'yi Rezan vilayeti Ankerman beldesine göndermiş ve ikinci numune mektebinin orada açılmasını sağlamıştır. Tam-bof ve Penza vilayetlerinde fonetik metodu öğretmiş de Bekir Efendi'ye verilmiş. Bu çalışmaları'nın semeresi kısa zamanda alınıp çeşitli bölgelerden 80 kadar molla ve softa Bahcesaray gelerek "Usul-ü cedid"i öğrenip memleketlerine dönerler. Böylece beş altı yıl içinde, Rusya'nın hemen her vilayetinde ikişer üçer mektep işlah edilir. 1893'te Semerkant'a giden Gaspıralı, orada da bir "numune mektebi"nin açılmasını sağlamış, bu okul üç ay sonra hükümet tarafından kapatılmışsa da, fonetik metodun başarısını açıkça gösterdiği için, Orta Asya'da da peşpeşe "Usul-ü cedid" okulları açılmaya başlamıştır. 1904'te gelindiğinde, Rusya'daki bu okulların sayısı aşağı yukarı 5 bindir. Gaspıralı Ýsmail Bey'in mücadele azminin ve takipçiliğinin bir sonucudur bu. "Usul-ü cedid", kısaca özetlemek gerekirse, şudur: İlkokulun medresede ayrılması ve öğretmenlerinin bulunması, öğretmene sadaka değil maaş verilmesi, fonetik metod (usul-ü savtiye) uygulanarak öğretilecek okumanın yanısıra yazı öğretimine de önem verilmesi, kız çocuktan için ayrı okullar açılması, öğretimin, her yapa kitapları hazırlamak bir program dahilinde yapılması. **MÜSLÜMAN İTTİFAKI** Gaspıralı Ýsmail Bey'in 1905 Yhtilali'nden sonra Rusya Müslümanlarının ittifakı gayesiyle toplanan üç kongrede de önemli roller oynadığını, eğitim meselesinin ayrılmaz bir parçası olarak Kongre'de "dil birliği" ile ilgili görüşlerini bütün Rusya Müslümanlarına resmen kabul ettirdiğini görüyoruz (1906). "Usul-ü cedid" hareketinin başarısı ve Ekim Manifestosu 'ndan sonra müslümanların kazandığı hürriyet, öte yandan "Müslüman İttifakı" için kongreler Gaspıralı'nın cesaretini arttırmıştır. Gerçekte, yaptığı bütün faaliyetler, onun Türk birliğinin daha ileri bir merhalesi için birliğini hedeflediğini, fikri yapısının Türkçü olduğu kadar, İslamcı bir nitelik de taşıdığı göstermektedir. Nitekim 1907'de, K "İslâm Kongresi" toplayabilmek için büyük gayret sarf etmiştir. 1910'da ise Hindistan'a gider ve Bombay'daki "Encümen-i İslamiye"nin toplantılarına katılarak görüşlerini anlatır, hatta bir "Usul-ü cedid" okulu açmayı başarır. Aslında Hindistan seyahat gayesi de, "Usul-ü cedid" okulu açmaktan ziyade İslam dünyasının harekete geçirmektir. Meprutiye'tin ilanından sonra İstanbul'a gelmiş ve büyük bir heyecanla karşılanmış (1909). Türkiye Türklüğüne büyük bir ilgi duyan Gaspıralı, Kıbrıs'ta da Rus baskısı altında savunmaktan, aleyhteki yazılara cevap vermekten asla çekinmemiştir. Birinci Dünya Savaşı arifesinde İstanbul'a tekrar gelerek Türkiye'yi savaşa girmemesi hususunda uyarmaya çalışan Gaspıralı, Türk dünyasının yetiştirdiği nadir zekalardan biriydi, büyük mücadele adamı ve gerçekten inanmış bir idealistti. Gaspıralı Ýsmail Bey, 11 Eylül 1914 Cuma günü Bahcesaray'da vefat etti. Ertesi gün muhteşem bir cenaze töreniyle, Mengligiray Han türbesi civarında toprağa verilen büyük idealistin ölümü, bütün İslam dünyasında çok büyük bir teessür uyandırdı. **Alıntı Ülkü Ocakları**